

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**UTJECAJ INDUKOVANOG KOMPARATIVNOG
OPTIMIZMA NA RASPOLOŽENJE**
Završni diplomski rad

Zerina Memić

Mentor: Prof. dr. Saša Drače

Sarajevo, 2018. godina

SADRŽAJ

Uvod	1
Čovjek kao realistično biće – socijalno-kognitivna i klinička perspektiva	1
Pozitivne iluzije – sociopsihološki model mentalnog zdravlja	2
Zašto su pozitivne iluzije doista iluzije?	2
<i>Better than average efekt</i>	2
<i>Percepcija vlastite kontrole</i>	5
<i>Komparativni optimizam</i>	5
Zašto su pozitivne iluzije pozitivne?	6
<i>Better than average efekt</i>	6
<i>Iluzija kontrole</i>	8
Komparativni optimizam	9
Prisustvo fenomena u općoj populaciji	9
Adaptivnost komparativnog optimizma	13
Kritika pozitivnog odnosa između pozitivnih iluzija i mentalnog zdravlja	14
Komparativni optimizam i raspoloženje	16
Sadašnja studija	18
Metod	19
Uzorak	19
Postupak i instrumentarij	19
Rezultati	20
Provjera manipulacije	20
Provjera glavne hipoteze	22
Korelacija između komparativnog optimizma i raspoloženja	24
Diskusija	24
Interpretacija rezultata	24
Preporuke za buduća istraživanja	28
Zaključak	29
Literatura	30
Indeks autora	38
Prilog	40

Sažetak

Cilj ovog rada bio je provjeriti da li indukovani komparativni optimizam utječe na raspoloženje. Teorijska osnova studije jeste sociopsihološki model koji predlažu Taylor i Brown (1988), prema kojem su pozitivne iluzije, među kojima i komparativni optimizam, u pozitivnoj vezi s mentalnom dobrobiti, tj. raspoloženjem kao jednom od njenih determinanti.

U studiji su učestvovala 82 studenta Filozofskog fakulteta u Sarajevu (70 žena). Za indukciju negativnog raspoloženja korišten je isječak iz filma *The Champ* (Lovell i Zeffirelli, 1979). Nakon indukcije primijenjena je skala raspoloženja (BMIS; Mayer i Gaschke, 1988). Potom je uslijedila manipulacija komparativnog optimizma, pri čemu je kao manipulacijska varijabla korištena meta poređenja: u kontrolnoj grupi ispitanici su se poredili s najboljim prijateljem, a u eksperimentalnoj s prosječnim studentom svog fakulteta. Upitnik komparativnog optimizma kreiran je na osnovu događaja koje je u svom istraživanju koristio Weinstein (1980). Nakon manipulacije raspoloženje je mjereno još jednom korištenjem iste skale kao u prvoj tački mjerenja.

Prisustvo komparativnog optimizma utvrđeno je na cjelokupnom uzorku. Manipulacija komparativnog optimizma djelimično je uspjela, s obzirom na to da se značajna razlika između grupa javila samo za negativne, ali ne i za pozitivne događaje. Izmjerena je značajna pozitivna korelacija između komparativnog optimizma i raspoloženja, međutim, uzročni smjer komparativni optimizam – raspoloženje nije dokazan.

Potencijalni razlozi za ovakve rezultate traženi su u teoriji i metodologiji.

Ključne riječi: Pozitivne iluzije, komparativni optimizam, meta poređenja, raspoloženje, valencija događaja

Uvod

1. Čovjek kao realistično biće – socijalno-kognitivna i klinička perspektiva

U području socijalne kognicije dugo je primat imala Heiderova teorija o čovjeku kao naivnom naučniku (Heider, 1958, prema Wegener i Petty, 1998), koji racionalno i realistično opaža socijalno okruženje, dok je istovremeno u kliničkom polju dominirala teza o realističnosti kao preduslovu za optimalno mentalno funkcionisanje (Jahoda, 1958). U to vrijeme mentalno zdravim pojedincem smatrala se osoba koja pažljivo analizira svoje okruženje i za cilj ima donošenje što objektivnijih zaključaka.

Heiderovu tezu u pitanje je unutar područja socijalne kognicije dovela teorija prema kojoj je čovjek *kognitivni škrtac* (Taylor, 1981b, prema Fiske i Taylor, 2013), sklon korištenju mentalnih prečica i maksimalnoj štednji mentalne energije, kojem realističnost nije primarni motiv. U tom pravcu ide i Greenwald (1980), posmatrajući ego kao totalitarno kontrolisani sistem informisanja, koji na sličan način kao totalitarni politički sistem, pomoću kontrole misli i propagande, upravlja mentalnim procesima. Prema Greenwaldu, tri kognitivna mehanizma koji pomažu totalitarnom egu jesu egocentrizam, prema kojem je *self* fokus spoznaje, što znači da ljudi svoja sjećanja organizuju oko vlastite ličnosti i na događaje gledaju isključivo iz vlastite perspektive; zatim preuzimanje odgovornosti za poželjne, ali ne i za nepoželjne događaje u životu; te kognitivni konzervativizam, tj. otpornost na promjene u uvjerenjima. Autor citira niz istraživanja u kojima su ovi fenomeni doista potvrđeni i koja predstavljaju samo dio mnogo šireg korpusa radova koji dokazuju sklonost prosječnog pojedinca kognitivnim iskrivljenjima.

U području kliničke psihologije vezu između mentalnog zdravlja i realističnosti u pitanje je dovela hipoteza depresivnog realizma. Alloy i Abramson (1979) u istraživanju percepcije kontingencije između ponašanja ispitanika i ishoda njihovog ponašanja pokazale su da ispitanici sa višim rezultatom na Beckovoj ljestvici depresije daju realističnije procjene o tome koliko je njihovo ponašanje doista utjecalo na ishod u odnosu na ispitanike s nižim rezultatom na ovoj skali, pri čemu ovi ispitanici precjenjuju vlastiti utjecaj kad su ishodi poželjni i česti, te potcjenjuju vlastiti utjecaj kod nepoželjnih ishoda.

2. Pozitivne iluzije – sociopsihološki model mentalnog zdravlja

Taylor i Brown (1988) kombinuju nalaze istraživanja iz socijalne kognicije i kliničkih područja, te pokušavaju jednim fenomenom objasniti oba pomenuta strujanja unutar psihologije. Fenomen koji koriste u te svrhe nazvali su pozitivnim iluzijama, koje se definišu kao iluzije koje mogu biti adaptivne za mentalno zdravlje i dobrobit. Prema njihovoj teoriji, ne samo da ljudi nisu skloni pažljivom analiziranju i realnom opažanju okoline, već je ta njihova nesklonost u izvjesnoj mjeri adaptivna i pomaže očuvanju mentalnog zdravlja. Drugim riječima, realističnost ne samo da nije nužna za mentalno zdravlje, već u izvjesnom smislu može biti i kontraproduktivna.

Taylor i Brown (1988) ističu tri ključna oblika pozitivnih iluzija, i to:

- a) nerealistično pozitivne samoprocjene (tzv. *better than average* efekt),
- b) nerealistična percepcija kontrole (tj. ubijeđenost osobe da ima kontrolu i u onim situacijama u kojima je ona realno odsutna),
- c) te nerealistični optimizam (tj. uvjerenje osobe da budućnost nosi značajno više pozitivnih stvari u odnosu na negativne; te uvjerenje osobe da postoji veća vjerovatnoća da se njoj dese pozitivne stvari, a manja vjerovatnoća da joj se dese negativne stvari u odnosu na prosječnu osobu, što se još naziva *komparativnim optimizmom*).

2.1. Zašto su pozitivne iluzije doista iluzije?

Niz istraživanja potvrdio je prisustvo triju pomenutih mehanizama u svakodnevnom ljudskom ponašanju. Međutim, samo prisustvo ovih mentalnih obrazaca i ponašanja uzrokovanih njima ne govori o tome da li su oni realistični ili ne. U vezi s tim, Taylor i Brown (1988) navode argumente za iluzornost svakog od triju mehanizama.

2.1.1. *Better than average efekt*

Prvi argument za iluzornost naglašeno pozitivnog viđenja sebe odnosi se na to da većina ljudi ne samo da sebi pripisuje značajno više pozitivnih nego negativnih

karakteristika, već, osim toga, smatraju da su bolji od prosjeka, kako s obzirom na karakteristike ličnosti (Alicke, 1985; Brown, 1986), tako i s obzirom na sposobnosti (Campbell, 1986; Larwood i Whittaker, 1977), ili, pak, specifične vještine, poput vožnje automobila (Svenson, 1981), što predstavlja logičku kontradiktornost, a samim tim i dokaz za nerealističnost tih tvrdnji, tj., nije moguće da je većina ljudi bolja od prosjeka, jer se to kosi sa samom definicijom prosjeka.

Drugi argument odnosi se na to da ljudi sebe vide boljima nego što ih vide drugi (Lewinsohn, Mischel, Chaplin i Barton, 1980).

U jednoj od ranih studija koje su se bavile ovim fenomenom (Alicke, 1985) od ispitanika je traženo da procijene koje od ponuđenih karakteristika ličnosti najviše opisuju njih, a koje opisuju prosječnog studenta njihovog fakulteta. Karakteristike su varirale s obzirom na poželjnost i kontrolabilnost. Pokazano je da ispitanici sebi pripisuju značajno viši nivo posjedovanja poželjnih karakteristika u odnosu na prosječnog studenta, pri čemu je ovaj obrazac naročito izražen kod kontrolabilnih karakteristika. Posjedovanje poželjnih kontrolabilnih osobina implicira aktivno učešće u sticanju tih osobina, što dodatno pozitivno utječe na samopoštovanje. Slične rezultate dobio je Brown (1986), koji je, osim sklonosti povoljnijem procjenjivanju sebe u odnosu na druge, utvrdio i sklonost povoljnijem procjenjivanju bliskih prijatelja, što ima smisla ako uzmemo u obzir pretpostavku da su bliski prijatelji produžetak našeg identiteta i da se čovjekova vrijednost u socijalnom smislu procjenjuje između ostalog i kroz prizmu vrijednosti osoba s kojima je on/ona u bliskom odnosu. Kao što je već spomenuto, osim za karakteristike ličnosti, *better than average* efekt javlja se i kod procjene sposobnosti, i to u različitim područjima. Larwood i Whittaker (1977) pretjerano povjerenje u vlastite sposobnosti utvrdili su u organizacijskom kontekstu, kako kod studenata menadžmenta, tako i kod iskusnih menadžera. Naime, većina ispitanika smatrala je da bi njihova hipotetička firma bez problema nadmašila već etabliranu konkurenciju. Svenson (1981) je, s druge strane, ovaj obrazac utvrdila u kontekstu vožnje automobila, gdje je većina ispitanika sebe smatrala vještijim i manje rizičnim u odnosu na prosječnog vozača.

Rezultati istraživanja provedenih u novije vrijeme potvrđuju ranije nalaze. Npr., u studiji koju su proveli Williams i Gilovich (2008) pokazano je da su ispitanici spremni

kladiti se na svoje procjene vlastitih pozitivnih karakteristika, čak i uz mogućnost gubitka realnog novca, pri čemu su u većini slučajeva te karakteristike, prema njihovom viđenju, natprosječno izražene. Autori su ovim eksperimentom željeli pokazati da pretjerano pozitivno viđenje vlastite ličnosti nije svjestan mehanizam socijalne manipulacije, koji je prema tvrdnjama nekih autora rezultat normi i potrebe za socijalnom poželjnošću (npr. Krueger, 1998), već da se radi o stvarnom uvjerenju ispitanika, što i dokazuje njihova spremnost klađenja na vlastite procjene.

Osim za vlastitu ličnost, *better than average* efekt često je ispitivan i u vezi s procjenama romantičnog partnera, djece, i drugih bliskih osoba, što ima smisla ako se prisjetimo prethodno pomenutog Brownovog nalaza o transferu *better than average* efekta na procjene bliskih osoba. Studije dosljedno pokazuju da ispitanici imaju idealizirano viđenje vlastitog partnera i veze s njim, bez obzira na to da li se radi o karakteristikama ličnosti (npr. Pomerantz, 1995, ili Miller, Niehuis, i Huston, 2006), ili fizičkim karakteristikama i privlačnosti (Barelds, Dijkstra, Koudenburg, i Swami, 2011).

Ovaj obrazac utvrđen je i kroskulturalno, uz određene interkulturalne razlike. Npr., Endo, Heine, i Lehman (2000) utvrdili su sklonost viđenju vlastitih odnosa (s bračnim partnerom, ali i sa drugim članovima porodice, prijateljima, i sl.) u boljem svjetlu od odnosa koje imaju drugi ljudi, pri čemu je ova sklonost utvrđena kod Japanaca, Kanađana azijskog, te Kanađana evropskog porijekla. Jedina kulturološka razlika koju su utvrdili jeste sklonost Japanaca da svog partnera vide u boljem svjetlu nego sebe. Fowers, Fişiloğlu, i Procacci (2008) ispitivali su stavove o bračnim partnerima kod Amerikanaca i Turaka, pri čemu su unutar turskog uzorka bile prisutne osobe iz istokrvnih i neistokrvnih brakova. Kulturološki univerzalni rezultati utvrđeni su samo za negativne karakteristike, gdje je pokazan trend viđenja vlastitog partnera kao manje negativnog u odnosu na prosječnu osobu.

Osim za bračne partnere, natprosječno pozitivne procjene utvrđene su i kod roditeljskih procjena vlastite djece. Npr. Wenger i Fowers (2008) pokazali su da većina ispitanika u uzorku smatra da njihovo dijete, staro od 2 do 5 godina, posjeduje značajno više pozitivnih karakteristika u odnosu na prosječno dijete, te značajno manje negativnih. Autori su dodatno utvrdili da su roditeljske procjene djeteta povezane sa samoprocjenom

roditelja. Naime, što su roditelji sami sebe vidjeli u boljem svjetlu, to je njihova procjena vlastitog djeteta bila više iznad prosjeka.

Također, utvrđeno je da pozitivne iluzije postoje i na meta nivou. Drugim riječima, ljudi imaju iluzije o tome da li imaju iluzije. Naime, Pronin, Lin, i Ross (2002) utvrdili su da ispitanici smatraju da su oni mnogo manje skloni naglašeno pozitivnom viđenju sebe u odnosu na ostale ljude.

Kao ilustracija drugog argumenta za iluzornost *better than average* efekta može poslužiti studija koju su proveli Lewinsohn *et al.* (1980), u kojoj su kao ispitanike koristili depresivne osobe, kontrolnu grupu iz psihijatrijskog uzorka, te kontrolnu grupu iz opće populacije, pri čemu su utvrdili da osobe u uzorku koji potječe iz opće populacije dosljedno precjenjuju način na koji ih vide drugi. Naime, oni su svoje socijalne vještine procjenjivali značajno boljima u odnosu na to kako su ih procijenili vanjski posmatrači.

2.1.2. Percepcija vlastite kontrole

Kao dokaz za nerealističnost osjećaja kontrole o kojem izvještavaju ispitanici u studijama navode se istraživanja koja koriste događaje u kojima je kontrola realno odsutna, poput različitih oblika kockanja (rulet, npr.). Ljudi čak i u takvim uslovima precjenjuju stepen vlastite kontrole (Langer, 1975; Langer i Roth, 1975). Langer (1975) je pokazala da uvođenje faktora koji asociraju na kontrolu, kao što su takmičenje, izbor, poznatost, ili uključenost, dovodi do percepcije kontrole i tamo gdje je ona realno odsutna. Npr. u jednom od eksperimenata koje je provela ova autorica ispitanici su izvlačili karte takmičeći se ili sa nervoznim protivnikom ili sa onim koji je siguran u sebe. Iako samopouzdanje osobe s kojom se izvlače karte ne utječe realno na to koja karta će biti izvučena, ispitanici su smatrali da imaju bolje šanse kad se takmiče s nesigurnim protivnikom.

2.1.3. Komparativni optimizam

Kad je odnos prema budućnosti u pitanju, kao dokaz za nerealističnost optimizma utvrđenog kod većine ispitanika ističu se rezultati poređenja vlastite budućnosti s budućnošću prosječne osobe, gdje ispitanici dosljedno svoju budućnost smatraju svjetlijom u odnosu na budućnost drugih ljudi (Weinstein, 1980), te smatraju da postoji manja

vjerovatnoća da se njima desi nešto negativno u odnosu na prosječnu osobu (Perloff i Fetzer, 1986; Robertson, 1977; Weinstein, 1980). Drugim riječima, većina ispitanika ispoljava komparativni optimizam, što, slično kao i kod odnosa prema sebi, predstavlja logički paradoks, jer nije logično da je budućnost većine ljudi bolja od prosjeka. Kao drugi argument ističe se činjenica da su ova predviđanja u značajnoj mjeri optimističnija nego što bi se očekivalo prema statističkim pokazateljima. *O komparativnom optimizmu bit će više riječi na drugom mjestu u tekstu.*

2.2. Zašto su pozitivne iluzije pozitivne?

Ključni faktor u teorijskom i istraživačkom radu autora Taylor i Brown jeste odnos između iluzija i mentalnog zdravlja. Svrha njihovog modela jeste dovođenje u pitanje veze između realističnosti i dobrobiti pojedinca. S obzirom na nalaze ranih istraživanja u ovom području, koja su gotovo u pravilu potvrđivala njihove sumnje u realističnost kao preduslov za optimalno funkcionisanje, pojam iluzije u radu pomenutih autora dobija odrednicu *pozitivne*.

Pomenuta istraživanja su se najčešće bavila razlikom u realističnosti između nekliničke populacije i osoba s određenim psihičkim problemima ili poremećajima, najčešće depresijom, gdje je dosljedno utvrđeno da su ovi posljednji realistični u sva tri aspekta u kojima ljudi bez psihičkih problema ispoljavaju iluzije, tj. u odnosu prema sebi, u doživljaju stepena vlastite kontrole, te u odnosu prema budućnosti.

2.2.1. *Better than average efekt*

Novije studije usmjerene na različite aspekte ljudskog funkcionisanja dosljedno pokazuju pozitivan odnos između viđenja sebe u (pre)naglašeno pozitivnom svjetlu i različitih odrednica dobrobiti.

Npr. Noble, Heath, i Toste (2011) utvrdili su dvije ključne stvari. Prvo, precjenjivanje aspekata vlastite ličnosti u najširem smislu riječi javlja se naročito u onim područjima u kojima pojedinac ima poteškoća. Konkretno u ovoj studiji pokazano je da adolescenti koji su po uspješnosti u matematici blago ispod prosjeka precjenjuju vlastite

kompetencije u ovom području, dok, s druge strane, imaju realističan odnos prema vlastitoj uspješnosti u spelovanju. Drugo, precjenjivanje vlastitog uspjeha u matematici pokazalo se kao negativan korelat depresivne simptomatologije. Slično tome, Dufner *et al.* (2012) utvrdili su pozitivnu povezanost između precjenjivanja vlastitih intelektualnih sposobnosti i psihološke dobrobiti, pri čemu je samopoštovanje potencijalni medijator.

Pozitivan odnos između iluzija i dobrobiti utvrđen je kod različitih dobnih skupina. Npr. u studiji u kojoj su ispitivane starije osobe, Gana, Alaphilippe, i Bailly (2004) poredili su tradicionalni model mentalnog zdravlja koji naglašava realističnost, sociopsihološki model koji propagiraju Taylor i Brown, te Baumeisterovu (1989) *Optimal Margin Theory*, prema kojoj postoji optimalan nivo realističnosti/iluzornosti, tj. između sklonosti kognitivnim iskrivljenjima i mentalnog zdravlja postoji krivolinijski odnos. Ova tri modela testirana su koristeći iluziju mladosti, tj. uvjerenje osobe da je mlađa nego što stvarno jeste. Sociopsihološki model pokazao se kao najbolje objašnjenje rezultata, s obzirom na to da se iluzija mladosti pokazala prediktorom odrednica dobrobiti u starijoj dobi, i to, za razliku od Baumeisterove teze, što je iluzija bila jača, to su pozitivne odrednice mentalnog zdravlja bile izraženije, konkretno, kod ispitanika je bilo izraženije samopoštovanje i zadovoljstvo slobodnim vremenom, percipirali su svoje zdravlje boljim, te su bili manje skloni dosadi.

Pozitivni efekti *better than average* iluzije utvrđeni su i u specifičnim profesionalnim područjima, npr. u sportskom, gdje je pokazano da su iluzije o sportskim kompetencijama i uspjehu značajan prediktor stvarnog uspjeha (Catina, Swalgin, Knjaz, i Fosnes, 2005), te u bračnim i općenito romantičnim odnosima. Npr. Miller *et al.* (2006) u sklopu longitudinalnog praćenja bračnih parova utvrdili su da je idealiziranje partnera na početku bračnog odnosa povezano s odsustvom pada u stepenu romantičnih osjećanja u kasnijim fazama odnosa.

Osim u području mentalne dobrobiti, postoje dokazi i za odnos između *better than average* efekta i bioloških parametara zdravlja. U vezi s tim, Taylor, Lerner, Sherman, Sage, i McDowell (2003) utvrdili su da osobe koje u značajnoj mjeri ispoljavaju ovaj mehanizam imaju manje izražene kardiovaskularne reakcije na stres, brži kardiovaskularni oporavak nakon stresa, i niži bazni nivo kortizola, s tim da je odnos između samoprecjenjivanja i nivoa kortizola posredovan psihološkim resursima.

2.2.2. Iluzija kontrole

U studiji koju su provele Alloy i Clements (1992) utvrđena je negativna korelacija između iluzije kontrole i vjerovatnoće ispoljavanja neposrednih negativnih emocionalnih reakcija nakon neuspjeha u laboratorijskom zadatku, zatim obeshrabrenosti nakon stvarnih negativnih životnih događaja, te porasta depresivnih simptoma mjesec nakon doživljavanja velikog broja negativnih događaja.

Sanderson, Rapee, i Barlow (1989) pokazali su da iluzija kontrole ima pozitivan efekt na smanjenje simptoma paničnog napada. Naime, oni su ispitanicima dali da udišu zrak obogaćen ugljendioksidom, pri čemu su jednoj grupi dali lažnu mogućnost da prekinu inhalaciju kad žele, a drugoj ne, na taj način manipulišući iluziju kontrole. U odnosu na ispitanike koji su vjerovali da mogu kontrolisati unos ugljendioksida, kod ispitanika iz druge grupe javio se veći broj simptoma napada panike, oni su također procjenjivali simptome intenzivnijim u odnosu na procjene simptoma u prvoj grupi, izvještavali su o većem stepenu anksioznosti, o većem broju katastrofičnih kognicija, te su općenito u većoj mjeri izjavljivali da se kod njih razvio potpuni napad panike u odnosu na ispitanike prve grupe. Posebno važan je nalaz prema kojem su ovi ispitanici mnogo češće u odnosu na one koji su imali iluziju kontrole izvještavali o tome da situacija koju su doživjeli u laboratoriju podsjeća na iskustvo napada panike u prirodnim okolnostima, što doprinosi ekološkoj valjanosti dobijenih rezultata i istovremeno govori o odsustvu osjećaja kontrole, pa makar i iluzorne, kao jednom od ključnih faktora u razvoju napada panike, a što posljedično govori u prilog tezi da pozitivne iluzije u izvjesnoj mjeri služe kao zaštitni faktor.

Pozitivni efekti iluzije kontrole pokazani su i u manje uobičajenim kontekstima. U studiji u kojoj su ispitivana uvjerenja o sposobnosti *čitanja uma* drugih ljudi, tj. razumijevanja njihovog mentalnog stanja i predviđanja njihovog ponašanja (Gavița, 2005), utvrđena je pozitivna veza između procjenjivanja vlastitih sposobnosti u ovom području, tj. sklonosti iluziji kontrole nad razumijevanjem mentalnih procesa drugih ljudi, i odrednica mentalnog zdravlja.

3. Komparativni optimizam

3.1. Prisustvo fenomena u općoj populaciji

U ovom radu fokus je stavljen na treću pozitivnu iluziju, tj. na nerealistični optimizam, preciznije, komparativni optimizam. Niz istraživanja potvrdio je prisustvo ovog fenomena u općoj populaciji. U istraživanju koje je proveo Weinstein (1980) ispitanici su procjenjivali vjerovatnoću da dožive svaki od 42 događaja različitog kvaliteta u poređenju sa svojim kolegama. Pokazano je da ispitanici smatraju da imaju značajno veću vjerovatnoću od svojih kolega da dožive pozitivne događaje, poput posjedovanja vlastitog doma, ili dugovječnosti, te značajno manju vjerovatnoću da dožive negativne događaje, poput saobraćajne nesreće, ili obolijevanja od hronične bolesti. Slično tome, u istraživanju koje su provele Perloff i Fetzer (1986) pokazano je da se ispitanici smatraju značajno manje podložnim doživljavanju 10 negativnih događaja u odnosu na prosječnu osobu. Autorice ovakve rezultate objašnjavaju tezom da osobe kao primjer prosječne osobe uzimaju pojedince koji su naročito osjetljivi na određeni negativni događaj, npr. razvijanje ovisnosti o alkoholu, što njima daje iluziju da je šansa da oni dožive taj događaj manja od prosječne.

Cantril (1938), za razliku od drugih autora koji su primarno ispitivali predviđanja ispitanika za događaje u vlastitom životu, ispituje predviđanja za važne socijalne događaje u Americi, poput vjerovatnoće javljanja nove ekonomske depresije, ili odluke Vrhovnog suda o ekonomskim mjerama koje je predložio tadašnji predsjednik F. D. Roosevelt. Cantril je utvrdio da, iako su ispitanici imali iste informacije na kojima mogu zasnovati svoja predviđanja, ona su se u velikoj mjeri razlikovala i, kako autor naglašava, više su bila povezana s njihovim željama nego s objektivnim okolnostima. Autor kao primjer navodi komuniste i bankare koji su istim intenzitetom i gorljivošću branili vlastite predikcije, iako su one bile suprotnog kvaliteta. Do sličnih nalaza došli su Pruitt i Hoge (1965), koji su također utvrdili pozitivnu vezu između važnosti određenog događaja za ispitanika i ispitanikove procjene vjerovatnoće javljanja tog događaja. Osim važnosti događaja za pojedinca, i socijalna poželjnost pokazala se važnim faktorom u predviđanjima. U studiji koju je proveo Sherman (1980) od ispitanika je traženo da predvide vlastito učešće u socijalno poželjnim (učesće u dobrotvornoj akciji) ili nepoželjnim aktivnostima

(zauzimanje suprotnog stava od vlastitog u eseju, ili pjevanje preko telefona). Pokazalo se da su ispitanici precijenili stepen socijalne poželjnosti vlastitog ponašanja tokom eksperimenta, jer su kasnije ispunjavali zadatke koji se mogu smatrati socijalno nepoželjnim, poput već pomenutih (esej i pjevanje). Međutim, Sherman je u ovoj studiji primijetio jedan zanimljiv fenomen, koji je nazvao samoponištavajući karakter grešaka u predviđanjima (*self-erasing nature of errors of prediction*). Naime, iako tokom eksperimenta nisu potvrdili vlastita predviđanja, ispitanici su se naknadno upuštali u predviđena, u ovom slučaju socijalno poželjna ponašanja, i na taj način poništavali grešku u predikciji.

Istraživanja pokazuju da se komparativni optimizam javlja i u vezi s ekološkim faktorima. Npr., Weinstein, Klotz, i Sandman (1988) pokazali su da ljudi koji nisu testirali svoje domove, tako da nemaju objektivne informacije, smatraju da postoji manja vjerovatnoća da njihova kuća ima opasne količine radona u odnosu na kuće njihovih komšija. Slično, Pahl, Harris, Todd, i Rutter (2005) utvrdili su komparativni optimizam za 22 okolinska rizika (između ostalih, zagađenje vode, zraka, ili nuklearna energija). Posebno zanimljiva je činjenica da je ovaj fenomen utvrđen i kod aktivista, od kojih se naročito očekuje da se vode objektivnim informacijama, tj. da su naročito svjesni okolinskih rizika. Autori koji se bave komparativnim optimizmom vezanim za pomenute rizike plaše se da bi sklonost komparativnom optimizmu u ovoj sferi mogla inhibirati ljude u korištenju preventivnih mjera. Slično je i s autorima koji su ispitivali komparativni optimizam povezan sa obolijevanjem od hroničnih bolesti. Npr., Absetz, Aro, Rehnberg, i Sutton (2000) pokazali su na nacionalno reprezentativnom uzorku sredovječnih žena u Americi da žene u pravilu za sebe smatraju da imaju manje šanse da obole od raka dojke od prosječne žene, čak i u situaciji pojačanog medicinskog rizika. Jedini faktor koji je u određenoj mjeri uspio kontrolisati ispoljavanje komparativnog optimizma jeste iskustvo s ovom bolešću, tj. žene koje su u svojoj bližjoj porodici imale osobu oboljelu od raka dojke, većinom su smatrale da imaju podjednaku šansu da obole od ove bolesti kao i prosječna žena. Osim za ekološke faktore i fizičko zdravlje, komparativni optimizam mogao bi imati negativne efekte i u slučajevima rizičnog ponašanja. Npr., Rutter, Quine, i Albery (1998) pokazali su na uzorku motociklista da oni za sebe smatraju da imaju značajno manju šansu da dožive

tešku nesreću u poređenju s drugim motociklistima. Isti obrazac utvrđen je i kod *bungee* skakača (Middleton, Harris, i Surman, 1996). Međutim, slično kao u prethodno pomenutom istraživanju, čini se da iskustvo donekle moderira ovaj efekt. Naime, utvrđeno je da su motociklisti koji imaju člana porodice ili prijatelja koji je poginuo ili je bio povrijeđen u nesreći na motoru svjesniji potencijalnih opasnosti rizične vožnje. Ono što je dodatno utvrđeno, a u suprotnosti je s očekivanjima autora, jeste nalaz prema kojem je svjesnost o rizicima, a ne optimizam, povezana s većim stepenom rizičnog ponašanja. Drugim riječima, što su motociklisti bili svjesniji rizika od nesreće, to su se rizičnije ponašali u saobraćaju. U vezi s tim, Aspinwall i Brunhart (1996) otkrile su da optimizam ima drugačije mehanizme djelovanja u odnosu na poricanje, gdje se optimizam pokazao značajnim prediktorom usmjeravanja pažnje na informacije povezane sa zdravstvenim rizicima, te visokog stepena pamćenja tih informacija.

Komparativni optimizam utvrđen je i u zatvorskoj populaciji. U studiji koju su proveli Dhimi, Mandel, Loewenstein, i Ayton (2006) pokazano je da većina zatvorenika smatra da postoji manja vjerovatnoća da će oni u odnosu na druge zatvorenike ponoviti kazneno djelo. Autori navode da su predviđanja zatvorenika mnogo optimističnija u odnosu na ono što bi se dalo zaključiti iz zvaničnih statističkih podataka. Oni, također, predviđaju da bi ovakva uvjerenja zatvorenika mogla biti značajan prediktor ponašanja u zatvoru i nakon izlaska iz zatvora, te stepena poštivanja uslovne kazne.

Skлонost komparativnom optimizmu nije utvrđena samo kod odraslih osoba. Whalen *et al.* (1994) utvrdile su komparativni optimizam kod jedanaestogodišnje i dvanaestogodišnje djece za niz zdravstvenih rizika, pri čemu je ovaj fenomen bio naročito izražen za rizike koji su kontrolabilni, poput pušenja, korištenja droga, ili AIDS-a. Također, Marks (1951) je pokazao da djeca od 9 do 11 godina, kad je od njih traženo da predvide vjerovatnoću javljanja karata, u mnogo većoj mjeri predviđaju javljanje određene karte ukoliko je njeno javljanje povezano s pozitivnim ishodom (osvajanje poena u igri) u odnosu na slučajeve kad je njeno javljanje povezano s gubljenjem poena, bez obzira na stvarnu vjerovatnoću javljanja te karte. Ovo je još jedan od dokaza za tezu da ljudi (i odrasli i djeca) svoja predviđanja u većoj mjeri zasnivaju na željama nego na objektivnim

okolnostima. Ono što dodatno pokazuje Marksovo istraživanje jeste sklonost ispoljavanju komparativnog optimizma čak i za događaje koji su potpuno određeni slučajem.

Međutim, u kroskulturalnim istraživanjima sklonost komparativnom optimizmu nije dosljedno utvrđena. Npr., Heine i Lehman (1995a) utvrdili su postojanje komparativnog optimizma za Kanađane, ali ne i za Japance. Oni ovakve nalaze objašnjavaju načinom na koji se *self* konstruiše u jednoj i u drugoj kulturi. Naime, u zapadnim kulturama *self* se formira u procesu poređenja s drugima, dok je u istočnim kulturama *self* neodvojiv od drugih. S druge strane, Rose, Endo, Windschitl, i Suls (2008) otkrili su da se međukulturalne razlike javljaju ovisno o korištenoj metodi mjerenja. Naime, kada je korištena direktna metoda mjerenja komparativnog optimizma, tj. kad su ispitanici direktno poredili vjerovatnoću javljanja određenog događaja kod sebe u odnosu na nekog drugog, razlika između američkih i japanskih ispitanika nije bilo. Međutim, u indirektnim mjerenjima, tj. kad su ispitanici odvojeno procjenjivali vjerovatnoću javljanja određenog događaja u vlastitom i u životu druge osobe, razlike su se javile, odnosno, Amerikanci su i dalje ispoljavali komparativni optimizam, dok kod Japanaca ovaj fenomen nije utvrđen. Rezultati ove studije navode nas na mogućnost da kulturološke razlike u komparativnom optimizmu utvrđene u nekim istraživanjima ne odražavaju nužno stvarne razlike, već su, možda, odraz korištene metodologije, tj. moguće je da metode kreirane za pripadnike zapadnih kultura nisu adekvatne za zahvaćanje komparativnog optimizma u istočnim kulturama. U prilog univerzalnosti komparativnog optimizma govore i novije studije koje se bave neurobiološkom osnovom ovog fenomena. Npr., Sharot, Guitart-Masip, Korn, Chowdhury, i Dolan (2012) otkrili su poveznicu između povišenog nivoa dopaminergičke aktivnosti i komparativnog optimizma.

Specifična populacija koja u istraživanjima ne ispoljava komparativni optimizam jesu osobe s izvjesnim nivoom mentalne patnje, poput blago depresivnih osoba. Kao primjer navest ćemo istraživanje Alloy i Ahrens (1987), u kojem su nedepresivne osobe pri predviđanju vlastitog učinka na nizu zadataka precjenjivale svoje potencijalne uspjehe, a potcjenjivale neuspjehe, dok se kod depresivnih osoba nije javio ovakav obrazac.

3.2. Adaptivnost komparativnog optimizma

Zašto se komparativni optimizam uopće javlja, tj. šta je adaptivno u njemu? Prema Taylor i Brown (1988), pozitivne iluzije, a među njima i komparativni optimizam, naročito su snažne u situacijama u kojima postoji prijetnja pojedinčevom integritetu i njegovom viđenju vlastitog *self*-a, te vlastite okoline, stoga bi se moglo reći da se adaptivnost pozitivnih iluzija ogleda prvenstveno u njihovoj sposobnosti odbrane pojedinca od različitih prijetnji njegovoj mentalnoj ravnoteži, što mu posljedično osigurava resurse za efikasnije nošenje s okolinom i životom u njoj.

Istraživanja doista pokazuju da je komparativni optimizam povezan s nizom blagotvornih učinaka na dobrobit pojedinca. To je, na primjer, utvrđeno kod žena oboljelih od raka dojke, kojima su (dobrim dijelom iluzorna) uvjerenja da mogu kontrolisati svoju bolest, da su izliječene, ili, pak, da im se bolest neće vratiti, pomogla u mentalnoj adaptaciji na bolest (Taylor, Kemeny, Reed, Bower, i Gruenewald, 2000). Slično tome, Beadle *et al.* (2004) pokazali su na uzorku pacijenata u podmakloj fazi raka da je iluzorni optimizam (npr. uvjerenost u izlječivost njihove bolesti) značajan prediktor volje za životom i sklonosti traganja za alternativnim tretmanima, gdje su se ova dva faktora pokazala kao značajne odrednice općeg kvaliteta života. Kontraintuitivni nalazi utvrđeni su u sklopu longitudinalne studije na populaciji homoseksualnih muškaraca (Taylor *et al.*, 1992). Naime, HIV pozitivni muškarci u značajno manjoj mjeri vjerovali su da će se kod njih razviti AIDS u odnosu na HIV negativne muškarce. Osim toga, utvrđeno je da su kod njih ovakva uvjerenja povezana sa mentalnom dobrobiti i lakšim prilagođavanjem na vlastitu životnu situaciju. Pokazalo se, također, da komparativni optimizam nije povezan sa zdravstvenim ponašanjima, poput rizičnog seksualnog ponašanja, što je, kako je već spomenuto, jedna od bojazni autora koji se bave istraživanjem ovog fenomena. U drugoj studiji, Peeters, Czapinski, i Hoorens (2001) utvrdili su vezu između komparativnog optimizma i volje za životom, kao još jedne od odrednica mentalnog zdravlja.

Međutim, osim mentalne ovaj fenomen veže se i za fizičku dobrobit. Naime, Taylor *et al.* (2000) izvještavaju o dodatnim rezultatima longitudinalnog praćenja uzorka muškaraca zaraženih HIV-om. U jednoj od studija utvrđeno je da muškarci koji su imali

realističan odnos prema vlastitoj bolesti žive u prosjeku 9 mjeseci kraće od muškaraca koji su imali manje realističan, iluzoran odnos prema vlastitom stanju. Također, kod ispitanika koji su na početku studije bili bez simptoma realistično prihvatanje bolesti povezano je s bržim početkom ispoljavanja simptoma. Ove veze ostale su značajne i nakon kontrolisanja velikog broja dodatnih, potencijalno konfundirajućih, faktora. Slično tome, Hevey, McGee, i Horgan (2014) ispitivali su komparativni optimizam kod osoba oboljelih od koronarne srčane bolesti, te su rezultate upoređivali sa zdravstvenim ishodima 12 mjeseci poslije prvobitnog ispitivanja. Pokazalo se da je komparativni optimizam povezan sa značajno nižim brojem negativnih simptoma. Ove studije ne samo da ilustruju neke od pozitivnih strana komparativnog optimizma i pozitivnih iluzija općenito, već nam daju dodatne dokaze o snažnoj direktnoj vezi između psihosocijalnih faktora i fizičkog zdravlja.

4. Kritika pozitivnog odnosa između pozitivnih iluzija i mentalnog zdravlja

Ne dijele svi autori uvjerenje da su pozitivne iluzije pozitivno povezane s mentalnom dobrobiti. Colvin i Block (1994) kritički razmatraju teorijske postavke i argumente koje su ponudili Taylor i Brown (1988). Prema njihovom mišljenju, teza da su pozitivne iluzije i mentalno zdravlje pozitivno povezani nije nedvojbeno dokazana. Kad je u pitanju komparativni optimizam, oni navode da studije ne pokazuju dosljedno da depresivni ispitanici ispoljavaju realističniji odnos prema budućnosti. U nekim slučajevima, ovi ispitanici smatraju da imaju podjednake šanse da dožive negativne događaje kao i druge osobe, u nekim slučajevima smatraju da imaju veće šanse, a u nekim ispoljavaju čak i optimizam. Također, s obzirom na to da depresivni ispitanici u nekim slučajevima ispoljavaju komparativni pesimizam, ovi autori smatraju da je određen stepen iskrivljenja realnosti tipičan za sve ljude, razlika je jedino u smjeru iskrivljenja. Druga stvar koju Colvin i Block (1994) zamjeraju Taylor i Brown (1988) jeste njihova definicija iluzornosti. Naime, iako depresivni pojedinci za sebe predviđaju podjednako i pozitivne i negativne događaje u većoj mjeri nego nedeprativne osobe, to, prema Colvin i Block (1994), i dalje nije argument za tvrdnju da su predikcije depresivnih osoba realistične, tj. da su predikcije nedeprativnih osoba iluzorne. Kako oni kažu, uravnoteženost u valenciji predviđenih

dogadaja nije jednaka objektivnom kriteriju realističnosti. Ovi autori smatraju da je nedostatak objektivnog nedvosmislenog kriterija prema kojem se može određivati realističnost jedan od ključnih nedostataka teze o pozitivnim iluzijama i općenito rada u ovom području, kako teorijskog, tako i istraživačkog. Za teoriju Colvina i Blocka (1994) generalno se može reći da polazi od suprotnih premisa u odnosu na Taylor i Brown (1988). Naime, ovi autori smatraju da je realističnost nužan preduslov za adaptivnost, a samim tim i za mentalnu dobrobit. Prema njihovim riječima, ljudi jesu skloni kognitivnim greškama u određenim situacijama, ali su, također, sposobni za samokorekciju, tj. ispravljanje tih grešaka, i, kako Colvin i Block (1994) smatraju, za mentalno zdrave, adaptirane ljude ovo ispravljanje kognitivnih grešaka je tipičan proces.

Prema riječima Taylor i Brown (1994), kritike koje su iznijeli Colvin i Block (1994) kreću iz pogrešnog smjera. Naime, oni ističu da je njihov fokus mentalno zdravlje, a ne depresija, tako da to što depresivni ljudi nisu dosljedno realistični u istraživanjima ne govori ništa o realističnosti nedeprativnih ljudi, kod kojih su, kako ovi autori ističu, dosljedno utvrđene iluzije. Osnovna pretpostavka koju Taylor i Brown (1988; 1994) kritički razmatraju jeste ona prema kojoj je realističnost nužna za mentalno zdravlje i, prema njihovom mišljenju, ova pretpostavka doista jeste dovedena u pitanje. Činjenica da većina ljudi ispoljava iluzije, tj. iskrivljenja u doživljavanju realnosti, govori u prilog tome da realističnost nije neminovna za mentalno zdravlje, jer bi u suprotnom većina ljudi bila proglašena mentalno nezdravima. Kada je u pitanju kriterij za iluzornost, Taylor i Brown (1994) ističu da dijele uvjerenje da je jako teško utvrditi objektivni kriterij kad su stavovi ljudi u pitanju, tj. kad tačnost informacija ne možemo provjeriti vlastitim čulima, međutim, ono što nam daje pravo da s velikom vjerovatnoćom smatramo da su stavovi ljudi o sebi, vlastitom okruženju, i budućnosti često iluzorni jeste kombinacija različitih kriterija, umjesto korištenja jednog, čemu se teži u istraživanjima. Također, kad je komparativni optimizam u pitanju, kao dokaz za iluzornost predikcija koje vrše nedeprativni ljudi uzima se činjenica da su njihova predviđanja u značajnoj mjeri optimističnija nego što bi se očekivalo prema statističkim pokazateljima.

Jednim od (namjernih ili nenamjernih) pokušaja razrješenja ovog razilaženja u stavovima može se uzeti već pomenuto istraživanje koje su proveli Peeters *et al.* (2001).

Ovi autori pesimizam i optimizam smještaju na dvije odvojene dimenzije. Na jednoj se nalaze pesimizam i odsustvo pesimizma kao suprotni polovi, a na drugoj optimizam i realizam kao suprotni polovi. Ovi faktori su potom poređeni s voljom za životom, kao jednom od odrednica mentalne dobrobiti, a koju određuju dvije dimenzije: odsustvo suicidalnih misli i vezanost za život. Rezultati su pokazali da je odsustvo pesimizma značajno povezano s odsustvom suicidalnih misli, dok je optimizam marginalno povezan s vezanošću za život. Ovaj drugi nalaz je u skladu s onim što pretpostavljaju Taylor i Brown (1988; 1994). Realizam, s druge strane, ili nije povezan s mjerenim faktorima (studija 2), ili je čak negativno povezan s njima (studija 1), što je u suprotnosti s pretpostavkom koju su iznijeli Colvin i Block (1994).

5. Komparativni optimizam i raspoloženje

U velikom broju studija pronađena je veza između ovih dvaju faktora. Npr., u istraživanju Alloy i Ahrens (1987) nedeprisivni ispitanici precjenjivali su vlastitu vjerovatnoću uspjeha, te potejenjivali vjerovatnoću neuspjeha u poređenju s drugima, dok se kod depresivnih osoba nisu javile pristrasnosti u poređenju, tj. oni su bili podjednako pesimistični i za sebe i za druge. Pyszczynski, Holt, i Greenberg (1987) također su utvrdili razlike u optimizmu između depresivnih i nedeprisivnih ispitanika. Autori su dodatno ispitivali fokus ispitanika (interni ili eksterni) kao potencijalni faktor u pozadini veze između raspoloženja i optimizma. S obzirom na to da su depresivne osobe u većoj mjeri fokusirane na sebe, autori su željeli provjeriti kako će eksperimentalno mijenjanje fokusa utjecati na njihov optimizam. Rezultati su pokazali da su depresivni ispitanici koji su zadržali fokus na sebi pokazali značajno veći pesimizam u odnosu na nedeprisivne ispitanike, dok se oni koji su pod utjecajem eksperimentalne manipulacije fokus prebacili eksterno nisu razlikovali od nedeprisivnih ispitanika. Segerstrom, Taylor, Kemeny i Fahey (1998) pokazali su da je raspoloženje djelimično odgovorno za vezu između komparativnog optimizma i imunoloških procesa (porasta broja T pomoćnih ćelija).

Ono što ove studije postavljaju kao novi istraživački problem jeste uzročni smjer odnosa između komparativnog optimizma i raspoloženja. Dosad je u nekoliko studija

ispitivan jedan potencijalni uzročni smjer: utjecaj raspoloženja na komparativni optimizam. Drače, Desrichard, Shepperd i Hoorens (2009) daju pregled studija koje ispituju ovaj potencijalni smjer utjecaja. Npr., Drake (1984; 1987), te Drake i Ulrich (1992) ispitivali su kako aktivacija određene moždane hemisfere utječe na optimizam i otkrili da nakon aktiviranja lijeve hemisfere ispitanici pokazuju značajno veći optimizam u odnosu na slučajeve aktiviranja desne hemisfere. Autori pretpostavljaju da je raspoloženje u pozadini ovog odnosa. U studiji koju su proveli Brockmeier i Ulrich (2008) pokazano je da indukcija pozitivnog raspoloženja izaziva podizanje desne strane uglova usana, pri čemu je aktivirana lijeva hemisfera, dok indukcija negativnog raspoloženja izaziva spuštanje lijeve strane uglova usana, što podrazumijeva aktivaciju desne moždane hemisfere. Međutim, Drače *et al.* (2009) ističu metodološke nedostatke ovih studija, prije svega, odsustvo uslova bez aktivacije, te odsustvo provjere manipulacije.

Salovey i Birnbaum (1989) pokazali su da eksperimentalno inducirano raspoloženje utječe na percepciju zdravstvenih rizika, kao i Abele i Hermer (1993). Međutim, Drače *et al.* ističu da bi ovi rezultati mogli biti posljedica utjecaja eksperimentatora, tj. pretpostavki ispitanika o očekivanim rezultatima i posljedičnog udovoljavanja tim očekivanjima. Ovi autori proveli su vlastito istraživanje utjecaja raspoloženja na komparativni optimizam, kako bi provjerili hipotezu da su pozitivni rezultati ranijih istraživanja posljedica utjecaja eksperimentatora. U njihovim studijama korištene su različite metode manipulacije raspoloženja, i to slike i muzika, s jedne, te autobiografsko sjećanje s druge strane. Iako su obje vrste manipulacije bile uspješne, jedino se kod autobiografskog sjećanja javio utjecaj raspoloženja na komparativni optimizam, što indirektno implicira mogućnost javljanja efekta eksperimentatora. Međutim, autori su ovu hipotezu provjeravali i direktno. Naime, u jednoj od studija nisu manipulirali raspoloženje, već su od ispitanika tražili da na upitnik komparativnog optimizma odgovaraju kao što bi odgovarala osoba u različitim raspoloženjima. Ispitanici su ispoljili manji komparativni optimizam kad je od njih traženo da odgovaraju kao osoba u negativnom raspoloženju u odnosu na situacije kad je od njih traženo da odgovaraju kao osoba u neutralnom ili pozitivnom raspoloženju. Ovaj nalaz implicira mogućnost da ispitanici nagovještavaju šta se od njih očekuje u istraživanju, te vjerovatno djeluju u skladu s tim.

Sadašnja studija

Ova studija ispituje odnos između pozitivnih iluzija, konkretno komparativnog optimizma, i mentalnog zdravlja, tj. raspoloženja kao jedne od odrednica mentalnog zdravlja. Dosadašnji nalazi pokazali su da postoji pozitivna veza između ovih dvaju faktora. Međutim, većina studija iz kojih potječu ovi nalazi korelacijskog je tipa, tako da je u većini slučajeva nemoguće govoriti o kauzalnom odnosu, ili uopće o direktnom odnosu. Mali broj studija koje su se eksperimentalno bavile ovom temom polazi od pretpostavke da uzročni smjer ide od raspoloženja ka komparativnom optimizmu, tj. da je komparativni optimizam rezultat povišenog raspoloženja, međutim, ove studije ne daju dosljedne rezultate.

Svrha ove studije jeste ispitati suprotan uzročni smjer od spomenutog, tj. ispitati utjecaj komparativnog optimizma na raspoloženje. Kako bismo odgovorili na ovaj problem, direktno smo indukovali različite nivoe komparativnog optimizma. Ranija istraživanja pokazala su da ovaj fenomen varira u zavisnosti od standarda (mete) poređenja, pri čemu se pokazalo da su osobe manje optimistične (ili se percipiraju više vulnerabilnim) kada se porede sa bliskim osobama u odnosu na poređenje s nepoznatim osobama. Npr., Perloff i Fetzer (1986) pokazale su da ispitanici koji su se poredili s bliskom osobom (najbolji prijatelj, brat/sestra, ili roditelj istog spola) nisu ispoljili komparativni optimizam za razliku od ispitanika koji su se poredili s apstraktnom osobom. Slične rezultate dobili su Harris i Middleton (1994). U skladu s tim, od polovine učesnika u ovoj studiji traženo je da procijene vjerovatnoću doživljavanja različitih događaja u odnosu na najboljeg prijatelja, dok je druga polovina procjenjivala vjerovatnoću javljanja istih događaja poredeći se sa osobom koja je socijalno/afektivno udaljenija, konkretno, s prosječnim studentom njihovog fakulteta.

Kako bismo testirali utjecaj komparativnog optimizma na afektivno stanje, raspoloženje učesnika mjereno je dvokratno, tj. prije i poslije procjene različitih događaja.

Očekujemo da će se značajno viši nivo komparativnog optimizma javiti u situaciji poređenja s prosječnim studentom u odnosu na situaciju poređenja s najboljim prijateljem. Posljedično, očekujemo da će kod ispitanika koji se porede s prosječnim studentom biti značajno više raspoloženje u odnosu na ispitanike koji se porede s najboljim prijateljem.

Metod

Uzorak

U studiji su učestvovala 82 studenta prve godine Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu (70 žena). Učesnici su po slučaju raspoređeni u eksperimentalnu (N = 42) i kontrolnu grupu (N = 40).

Postupak i instrumentarij

Studija se odvijala u prostoriji psihološkog laboratorija (5 m x 10 m), a učesnici su dolazili u grupama po 4. Nakon dolaska u laboratorij rečeno im je da učestvuju u dvije odvojene studije, kako bi se prikrla veza između manipulacije raspoloženja, provjere raspoloženja i komparativnog optimizma. Prema *cover* priči, prva studija za cilj ima ispitati karakteristike filma koji planiramo koristiti u budućim istraživanjima, dok druga studija ispituje predviđanja budućih događaja.

Cilj prvog dijela studije bio je sniziti raspoloženje ispitanika, kako bi afektivno stanje svih učesnika bilo što sličnije, te kako bi se izbjegao efekat plafona, s obzirom na to da je bazično raspoloženje većine ljudi pozitivno ili neutralno. U te svrhe korišten je isječak iz filma *The Champ* (Lovell i Zeffirelli, 1979). Pomenuta procedura trebala bi omogućiti da se nakon manipulacije komparativnog optimizma ispolje eventualne razlike u raspoloženju.

Kada je u pitanju empirijsko uporište za korištenje filma kao metode indukcije, Gerrards-Hesse, Spies i Hesse (1994) daju pregled 250 studija koje su se bavile indukcijom raspoloženja, i kao zaključak preporučuju korištenje filma kao jedne od pet najuspješnijih procedura. O sličnim nalazima izvještavaju i Westermann, Spies, Stahl i Hesse (1996).

Nakon gledanja isječka ispitanici su ispunili upitnik o njegovim karakteristikama, kako bismo potkrijepili *cover* priču (*Prilog 1*).

Potom je uslijedilo ispunjavanje skale raspoloženja (*Prilog 2*), za šta je korištena *The Brief Mood Introspection Scale*, BMIS (Mayer i Gaschke, 1988), upitnik koji se sastoji iz 16 čestica, tj. 16 priloških odredbi koje se odnose na trenutna osjećanja ispitanika, od kojih se 8 odnosi na pozitivna (npr. živahno), a 8 na negativna osjećanja (npr. mrzovoljno). Ispitanici su na *iteme* odgovarali na skali Likertovog tipa od 4 stupnja. Ukupan rezultat za

pojedinačnog ispitanika dobijen je sabiranjem bodova na česticama pozitivnog dijela skale sa obrnuto bodovanim česticama negativnog dijela skale, pri čemu viši rezultat označava viši nivo raspoloženja¹ ($\alpha = .890$).

Nakon toga ispitanici su odgovarali na upitnik komparativnog optimizma, koji je sastavljen na osnovu događaja korištenih u istraživanju Weinstein (1980). Ovaj upitnik sastoji se iz 28 čestica, koje predstavljaju specifične događaje u životu pojedinca, od kojih je 13 pozitivnih (npr. *Kolika je vjerovatnoća da ćete zarađivati više od 2500 KM mjesečno?*) i 15 negativnih (npr. *Kolika je vjerovatnoća da ćete doživjeti srčani udar prije 50-te godine života?*). Od ispitanika je traženo da predvide vjerovatnoću doživljavanja svakog od ovih događaja. Zavisno od eksperimentalnih uvjeta, polovina učesnika dobila je verziju upitnika u kojoj su se trebali porediti s najboljim prijateljem (kontrolna grupa) – *Prilog 3*, ili prosječnim studentom Filozofskog fakulteta (eksperimentalna grupa) – *Prilog 4*. Ispitanici su na događaje odgovarali na skali Likertovog tipa od 7 stupnjeva, koja ima raspon od -3 do 3. Ukupan rezultat za pojedinačnog ispitanika dobijen je sabiranjem bodova na česticama koje označavaju procjene pozitivnih događaja s bodovima na obrnuto bodovanim česticama koje označavaju procjene negativnih događaja, pri čemu viši rezultat označava viši stepen komparativnog optimizma ($\alpha = .781$).

Ispitanici su na kraju ponovo ispunili skalu raspoloženja ($\alpha = .895$), kako bismo utvrdili da li na ovom faktoru postoji razlika između grupa nakon manipulacije intenziteta komparativnog optimizma.

¹ U novije vrijeme prednost se daje ovoj metodi računanja kompozita u odnosu na onu gdje se rezultat na negativnom dijelu skale oduzima od rezultata na pozitivnom dijelu skale (<https://mypages.unh.edu/jdmayer/learn-more-about-how-score-brief-mood-introspection-scale>).

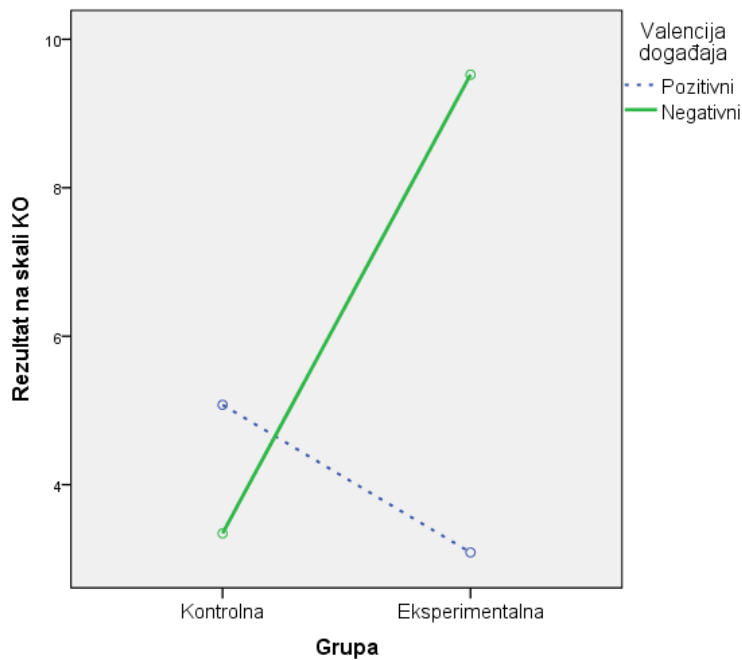
Rezultati

Provjera manipulacije

Poređenjem individualnih procjena sa srednjom vrijednosti skale (0) utvrđeno je generalno prisustvo komparativnog optimizma, pri čemu su osobe smatrale da imaju manje šanse da dožive negativne događaje i veće šanse da dožive pozitivne događaje ($M = 10.57$, $SD = 14.415$, $t(81) = 6.638$, $p < .001$) u odnosu na osobu s kojom se porede.

Kako bismo provjerili razliku u komparativnom optimizmu između grupa, provedena je 2x2 ANOVA, pri čemu smo uključili i valenciju događaja kao unutargrupni faktor.

Glavni efekat mete poređenja nije postigao značajnost ($F(1,80) = 1.748$, $p < .190$, $\eta^2 = .021$). S druge strane, glavni efekat valencije događaja pokazao se značajnim ($F(1,80) = 5.343$, $p < .023$, $\eta^2 = .063$), pri čemu je komparativni optimizam znatno izraženiji za negativne nego za pozitivne događaje. Efekat interakcije također je postigao značajnost ($F(1,80) = 16.094$, $p < .001$, $\eta^2 = .167$). Analiza kontrasta otkrila je da značajna međugrupna razlika u komparativnom optimizmu postoji jedino za negativne događaje. Osobe koje su se poredile s prosječnim studentom pokazale su značajno viši nivo komparativnog optimizma u odnosu na osobe koje su se poredile sa najboljim prijateljem u procjenama javljanja negativnih događaja ($t(80) = 3.053$, $p < .003$, $\eta^2 = .104$), dok za procjene pozitivnih događaja razlika nije bilo ($t(80) = 1.148$, $p < .255$, $\eta^2 = .016$). U nastavku slijedi grafički prikaz rezultata.

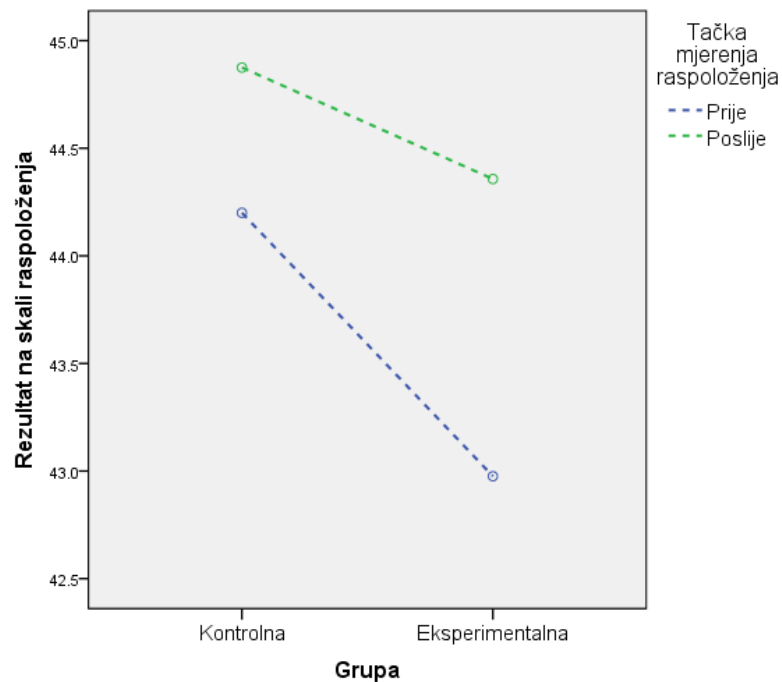

Slika 1. Interakcija eksperimentalne grupe i valencije događaja u određivanju komparativnog optimizma

Provjera glavne hipoteze

U svrhu provjere eventualnog utjecaja komparativnog optimizma na raspoloženje, provedena je 2 (nivo komparativnog optimizma: visok vs. nizak; između grupa) x 2 (period mjerenja raspoloženja: prije vs. poslije; unutar grupa) mješovita ANOVA.

Ni glavni efekat tačke mjerenja raspoloženja ($F(1,80) = 3.418, p < .068, \eta^2 = .041$), niti glavni efekat intenziteta komparativnog optimizma ($F(1,80) = .223, p < .638, \eta^2 = .003$) nisu se pokazali značajnim, kao ni interakcija ($F(1,80) = .403, p < .527, \eta^2 = .005$), što je vidljivo na sljedećem grafiku (Slika 2).

Slika 2. Interakcija eksperimentalne grupe i tačke mjerenja raspoloženja u određivanju nivoa raspoloženja

U nastavku slijedi prikaz deskriptivnih statističkih mjera za kontrolnu i eksperimentalnu grupu u dvije tačke mjerenja raspoloženja (*prije i poslije manipulacije komparativnog optimizma*).

Tablica 1

Aritmetičke sredine i standardne devijacije na skali raspoloženja u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi u dvije tačke mjerenja raspoloženja.

	Tačka mjerenja	Kontrolna grupa		Eksperimentalna grupa	
		M	SD	M	SD
Raspoloženje	Prije	44.20	7.439	42.98	9.681
	Poslije	44.88	7.803	44.36	9.617

Korelacija između komparativnog optimizma i raspoloženja

Utvrđena je statistički značajna korelacija između komparativnog optimizma i raspoloženja u prvoj ($r(82) = .277, p < .012$), te u drugoj tački mjerenja ($r(82) = .359, p < .001$).

Diskusija

Interpretacija rezultata

Cilj ovog rada bio je utvrditi da li i na koji način indukovani komparativni optimizam utječe na raspoloženje.

Prije svega, utvrdili smo prisustvo komparativnog optimizma na cjelokupnom uzorku, čime se ova studija pridružuje velikom skupu onih u kojima je kod pripadnika opće populacije utvrđena sklonost korištenju ovog mehanizma odbrane, a od kojih su neke citirane u uvodnom dijelu rada. Drugim riječima, ova studija može poslužiti kao još jedan argument u prilog tezi da su ljudi generalno skloni da potcjenjuju vjerovatnoću doživljavanja negativnih, te precjenjuju vjerovatnoću doživljavanja pozitivnih događaja kad se porede s drugim ljudima.

U svrhu manipulacije komparativnog optimizma koristili smo bliskost mete poređenja, pri čemu se jedna grupa poredila s najboljim prijateljem, gdje smo očekivali odsustvo komparativnog optimizma ili značajno niži nivo komparativnog optimizma u odnosu na drugu grupu, u kojoj su se ispitanici poredili s prosječnim studentom svog fakulteta. U statističku provjeru manipulacije uveli smo i faktor valencije događaja, kako bismo provjerili da li postoje eventualne razlike u ispoljavanju komparativnog optimizma između predikcije pozitivnih i predikcije negativnih događaja.

Sama manipulacija komparativnog optimizma djelimično je uspjela. Naime, kad poredimo isključivo eksperimentalnu i kontrolnu grupu, bez obzira na valenciju događaja, razlika u nivou komparativnog optimizma nije se javila. Tek kad smo u obzir uzeli i valenciju događaja, značajna razlika između grupa je pronađena. Samo za negativne

dogadaje eksperimentalna grupa je pokazala značajno viši nivo komparativnog optimizma u odnosu na kontrolnu.

Također, na cjelokupnom uzorku izmjeren je značajno viši stepen komparativnog optimizma kod predikcije negativnih u odnosu na predikciju pozitivnih događaja. Ovakav rezultat u skladu je s nalazima ranijih istraživanja (npr. Gold i Martyn, 2003).

Zašto se značajna razlika među grupama nije javila bez obzira na valenciju procjenjivanog događaja?

Kao što smo već naglasili, kao faktor manipulacije komparativnog optimizma korištena je bliskost mete poređenja. U vezi s tim bitno je spomenuti da su u obje studije u kojima je manipulirana bliskost mete, a koje smo citirali ranije u radu, korišteni samo negativni događaji (Perloff i Fetzer, 1986; Harris i Middleton, 1994), tako da efektivnost ovog pristupa za manipulaciju komparativnog optimizma u predviđanju pozitivnih događaja nije dokazana.

Mnogi autori smatraju da su komparativni optimizam za negativne i komparativni optimizam za pozitivne događaje odvojeni procesi, te da se u njihovoj pozadini nalaze različiti mehanizmi. Npr., Hoorens (1995; 1996) je pokazala da između optimizma u predviđanju pozitivnih i optimizma u predviđanju negativnih događaja ne postoji značajna korelacija, tj., ispitanici koji su smatrali da postoji veća vjerovatnoća da dožive pozitivne događaje u odnosu na metu poređenja nisu nužno smatrali da postoji manja vjerovatnoća da dožive negativne događaje, i obrnuto. Također, ova autorica ističe da se različite karakteristike ličnosti procjenjivača, kao i različite karakteristike procjenjivanog događaja, vežu uz procjenu negativnih u odnosu na procjenu pozitivnih događaja. Npr. Darvill i Johnson (1991) utvrdili su značajnu pozitivnu korelaciju između ekstraverzije i komparativnog optimizma za pozitivne, ali ne i za negativne događaje. Weinstein (1980) je pokazao da komparativni optimizam za pozitivne događaje ima značajnu korelaciju s vjerovatnoćom javljanja događaja, dok za komparativni optimizam u procjeni negativnih događaja ova korelacija nije značajna. Suprotan trend primijećen je s obzirom na kontrolabilnost događaja, koja se veže samo za komparativni optimizam u predviđanju negativnih, ali ne i pozitivnih događaja.

Helweg-Larsen i Shepperd (2001) govore o dvije vrste moderatora komparativnog optimizma, moderatori vezani za procjenjivača i oni vezani za metu poređenja, gdje, između ostalih, spada bliskost mete. Međutim, čini se da je to slučaj samo kad su u pitanju negativni događaji. Jedna od Weinsteinovih (1980) studija može poslužiti kao argument za ovu tezu. Naime, pomenuti autor ističe da s obzirom na to da procjenjivači obično nemaju nikakve informacije o osobi s kojom se porede, slobodni su da odaberu metu poređenja koja odgovara stereotipu osobe koja je posebno ranjiva na određeni događaj (*ovdje govorimo isključivo o predviđanju negativnih događaja*). U skladu s tim, ako se osoba poredi s bliskom osobom, ima mnogo više informacija i uskraćena joj je mogućnost odabira stereotipne žrtve. Konkretno, u Weinsteinovoj (1980) studiji od ispitanika je traženo da procijene vjerovatnoću javljanja niza događaja, pri čemu je jedna grupa samo predviđala događaje, u jednoj je od ispitanika traženo da sastave listu ličnih faktora koji mogu povisiti ili sniziti vjerovatnoću javljanja procjenjivanog događaja, dok je od treće grupe osim sastavljanja vlastite liste traženo da pročitaju i listu koju je navodno sastavila osoba s kojom se porede. Pri procjeni negativnih događaja, u trećoj grupi je utvrđen značajno niži nivo komparativnog optimizma u odnosu na prve dvije, između kojih nije bilo razlika. To znači da u procjeni negativnih događaja za smanjenje komparativnog optimizma nije dovoljno da osobe realističnije pristupe razmatranju ličnih faktora, već je za dobijanje značajne razlike potrebno u obzir uzeti karakteristike mete i informacije o njoj.

Ovaj trend utvrđen je samo za negativne događaje. Naime, kad je u pitanju predviđanje pozitivnih događaja, kreiranje liste ličnih faktora koji mogu smanjiti ili povećati vjerovatnoću doživljavanja bilo je dovoljno da se nivo komparativnog optimizma smanji, a čitanje liste koju je navodno kreirala osoba s kojom se ispitanik poredi nije donijela značajnu razliku.

Prethodno navedeni nalazi navode na pretpostavku da je pri procjeni negativnih događaja osoba usmjerena na metu poređenja, dok je pri procjeni pozitivnih događaja fokusirana na sebe, što bi, onda, moglo objasniti činjenicu da se u našoj studiji bliskost mete poređenja kao faktor manipulacije komparativnog optimizma pokazala uspješnom za negativne, ali ne i za pozitivne događaje. Međutim, potrebno je dodatno istraživanje kako bi se ova pretpostavka testirala.

Weinstein (1980) je dodatno utvrdio da, iako je opisana manipulacija uspjela sniziti nivo komparativnog optimizma, on je i dalje ostao značajno različit od nulte vrijednosti. Slično se desilo i u našoj studiji. Naime, iako su ispitanici pokazali značajno niži nivo komparativnog optimizma kad su se poredili s najboljim prijateljem u odnosu na osobe koje su se poredile s prosječnim studentom (*za negativne događaje*), i dalje su ispoljavali ovaj fenomen, što bi moglo značiti da postoji snažna automatska tendencija ka ispoljavanju ovog tipa iluzija, koju racionalno razmatranje ili posjedovanje većeg broja informacija o meti poredjenja može ublažiti, ali ne i potpuno otkloniti.

Kad je u pitanju veza između komparativnog optimizma i raspoloženja, što je primarni cilj ovog istraživanja, izmjerena je značajna pozitivna korelacija između ovih faktora, što je u skladu s teorijom i ranijim istraživanjima.

Međutim, uzročni smjer komparativni optimizam – raspoloženje nije dokazan. Razloge prije svega možemo tražiti u metodologiji. Naime, ne možemo biti sigurni da li je indukcija negativnog raspoloženja, kojom smo se željeli zaštititi od efekta plafona, bila uspješna, s obzirom na to da nemamo mjeru raspoloženja prije indukcije, niti kontrolnu grupu koja nije bila izložena indukciji. Osim toga, s obzirom na jako visok prosječni rezultat na mjeri raspoloženja nakon gledanja filma, iako nemamo empirijske dokaze, postoji visoka vjerovatnoća da indukcija doista nije bila uspješna i da se desio efekt plafona.

Razloge za ovakve rezultate mogli bismo, naravno, tražiti i u samoj prirodi odnosa između komparativnog optimizma i raspoloženja. Studije koje su pronašle vezu između komparativnog optimizma i raspoloženja u pravilu su korelacijskog tipa, dok uzročni odnos ni u jednom smjeru još uvijek nije nedvojbeno dokazan, što znači da je, između ostalog, moguće da je treća varijabla u pozadini ovog odnosa i da uzročni odnos u stvarnosti zapravo i ne postoji.

Također, pomenute studije koristile su selektivni uzorak, tj. osobe sa disforijom, koja predstavlja hronično sniženo raspoloženje, ili subkliničku depresiju, tako da bi se moglo spekulirati o tome da je obrazac odnosa između komparativnog optimizma i raspoloženja drugačiji za indukovano, situacijski uslovljeno raspoloženje i raspoloženje koje predstavlja trajniju odliku ličnosti.

Osim toga, postoji mogućnost da je pogled na raspoloženje kao na dihotomnu pojavu nedovoljno diskriminativan. Naime, postoji pretpostavka da je komparativni optimizam različito povezan sa različitim specifičnim emocijama, čak i ako su one iste valencije. Npr., Lerner i Keltner (2001) pokazali su da je strah negativno povezan s komparativnim optimizmom, dok je ljutnja pozitivno povezana s njim, i da njeno djelovanje ima više sličnosti s pozitivnim emocijama, nego s negativnim. Bilo bi zanimljivo u budućim istraživanjima ispitati da li i na koji način komparativni optimizam utječe na specifične emocije.

Preporuke za buduća istraživanja

Prva stvar koju bismo uradili u sljedećoj studiji jeste provjera uspješnosti indukcije negativnog raspoloženja, što bismo postigli, ili uvođenjem mjere raspoloženja prije indukcije, ili uvođenjem kontrolne grupe koja nije izložena indukciji.

Zanimljivo bi bilo empirijski provjeriti pretpostavku da se procjenjivačev fokus mijenja s mete poređenja na sebe i obrnuto, s obzirom na to da li predviđa vjerovatnoću javljanja pozitivnih ili negativnih događaja.

Također, korisno bi bilo provjeriti eventualni utjecaj komparativnog raspoloženja na specifične emocije, a ne samo na globalno raspoloženje, pri čemu bismo u obzir mogli uzeti i valenciju procjenjivanog događaja.

Zaključak

U skladu sa teorijom i ranijim istraživanjima utvrdili smo prisustvo komparativnog optimizma na cjelokupnom uzorku.

Manipulacija komparativnog optimizma bila je uspješna isključivo za negativne događaje, što smo pokušali objasniti činjenicom da je bliskost mete poređenja kao moderatora komparativnog optimizma dokazana jedino za negativne događaje, kao i pretpostavkom zasnovanom na nalazima istraživanja, prema kojoj karakteristike mete poređenja ne igraju značajnu ulogu kod predviđanja pozitivnih događaja.

Izmjerena je značajna korelacija između komparativnog optimizma i raspoloženja, što je također u skladu sa teorijom i ranijim studijama. Međutim, uzročni smjer komparativni optimizam – raspoloženje nije dokazan. Kao prvobitni razlog za odsustvo efekta naveli smo mogućnost efekta plafona pri indukciji negativnog raspoloženja, s obzirom na jako visok prosječni rezultat na mjeri raspoloženja nakon indukcije, kao i na odsustvo provjere uspješnosti indukcije.

U sljedeće istraživanje trebalo bi uvesti provjeru indukcije, te posljedično osigurati uspješan metod indukcije, kako bi se pouzdanije moglo govoriti o prisustvu ili odsustvu uzročne veze između komparativnog optimizma i raspoloženja.

LITERATURA

- Abele, A. i Hermer, P. (1993). Mood influences on health-related judgments: Appraisal of own health versus appraisal of unhealthy behaviors. *European Journal of Social Psychology*, 23, 613–625.
- Absetz, P., Aro, A. R., Rehnberg, G., i Sutton, S. R. (2000). Comparative optimism in breast cancer risk perception: effects of experience and risk factor knowledge. *Psychology, Health i Medicine*, 5(4), 367-376.
- Alicke, M. D. (1985). Global self-evaluation as determined by the desirability and controllability of trait adjectives. *Journal of personality and social psychology*, 49(6), 1621-1630.
- Alloy, L. B. i Abramson, L. Y. (1979). Judgment of Contingency in Depressed and Nondepressed Students: Sadder but Wise. *Journal of Experimental Psychology*, 108(4), 441-485.
- Alloy, L. B. i Ahrens, A. H. (1987). Depression and pessimism for the future: biased use of statistically relevant information in predictions for self versus others. *Journal of personality and social psychology*, 52(2), 366-378.
- Alloy, L. B. i Clements, C. M. (1992). Illusion of control: Invulnerability to negative affect and depressive symptoms after laboratory and natural stressors. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(2), 234-245.
- Aspinwall, L. G. i Brunhart, S. M. (1996). Distinguishing optimism from denial: Optimistic beliefs predict attention to health threats. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(10), 993-1003.
- Barelds, D. P., Dijkstra, P., Koudenburg, N., i Swami, V. (2011). An assessment of positive illusions of the physical attractiveness of romantic partners. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(5), 706-719.

- Baumeister, R. F. (1989). The optimal margin of illusion. *Journal of Social and Clinical Psychology, 8*(2), 176-189.
- Beadle, G. F., Yates, P. M., Najman, J. M., Clavarino, A., Thomson, D., Williams, G., Kenny, L., Roberts, S., Mason, B., i Schlect, D. (2004). Illusions in advanced cancer: the effect of belief systems and attitudes on quality of life. *Psycho-Oncology, 13*(1), 26-36.
- Brockmeier, B. i Ulrich, G. (2008). Asymmetries of expressive facial movements during experimentally induced positive vs. negative mood states: A video-analytical study. *Cognition and Emotion, 7*(5), 393-405.
- Brown, J. D. (1986). Evaluations of self and others: Self-enhancement biases in social judgments. *Social cognition, 4*(4), 353-376.
- Campbell, J. D. (1986). Similarity and uniqueness: The effects of attribute type, relevance, and individual differences in self-esteem and depression. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*(2), 281–294.
- Cantril, H. (1938). The prediction of social events. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 33*(3), 364-389.
- Catina, P., Swalgin, K., Knjaz, D., i Fosnes, O. (2005). A cross-cultural analysis of positive illusions and sport performance levels in American, Croatian, and Norwegian basketball players. *Collegium antropologicum, 29*(2), 453-458.
- Colvin, C. R. i Block, J. (1994). Do positive illusions foster mental health? An examination of the Taylor and Brown formulation. *Psychological Bulletin, 116*(1), 3-20.
- Darvill, T. J. i Johnson, R. C. (1991). Optimism and perceived control of life events as related to personality. *Personality and Individual Differences, 12*(9), 951-954.
- Dhami, M. K., Mandel, D. R., Loewenstein, G., i Ayton, P. (2006). Prisoners' positive illusions of their post-release success. *Law and Human Behavior, 30*(6), 631-647.

- Drače, S., Desrichard, O., Shepperd, J. A., i Hoorens, V. (2009). Does mood really influence comparative optimism? Tracking an elusive effect. *British Journal of Social Psychology*, 48, 579-599.
- Drake, R. A. (1984). Lateral asymmetry of personal optimism. *Journal of Research in Personality*, 18(4), 497-507.
- Drake, R. A. (1987). Conceptions of own versus others' outcomes: Manipulation by monaural attentional orientation. *European Journal of Social Psychology*, 17(3), 373-375.
- Drake, R. A. i Ulrich, G. (1992). Line bisecting as a predictor of personal optimism and desirability of risky behavior. *Acta Psychologica*, 79(3), 219-226.
- Dufner, M., Denissen, J. J., Zalk, M., Matthes, B., Meeus, W. H., van Aken, M. A., i Sedikides, C. (2012). Positive intelligence illusions: On the relation between intellectual self-enhancement and psychological adjustment. *Journal of Personality*, 80(3), 537-572.
- Endo, Y., Heine, S. J., i Lehman, D. R. (2000). Culture and positive illusions in close relationships: How my relationships are better than yours. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(12), 1571-1586.
- Fiske, S. T. i Taylor, S. E. (2013). *Social Cognition: From Brains to Culture*. SAGE Publications.
- Fowers, B. J., Fıŝılođlu, H., i Procacci, E. K. (2008). Positive marital illusions and culture: American and Turkish spouses' perceptions of their marriages. *Journal of social and personal relationships*, 25(2), 267-285.
- Gana, K., Alaphilippe, D., i Bailly, N. (2004). Positive illusions and mental and physical health in later life. *Aging i mental health*, 8(1), 58-64.
- Gavița, O. (2005). Can we read others' minds? Rational beliefs, positive illusions and mental health. *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 5(2), 159-179.

- Gerrards-Hesse, A., Spies, K., i Hesse, F. W. (1994). Experimental inductions of emotional states and their effectiveness: A review. *British Journal of Psychology*, 85(1), 55-78.
- Gold, R. S. i Martyn, K. (2003). Event Valence and Unrealistic Optimism. *Psychological reports*, 92(3_suppl), 1105-1109.
- Greenwald, A. G. (1980). The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history. *American Psychologist*, 35(7), 603-618.
- Harris, P. i Middleton, W. (1994). The illusion of control and optimism about health: On being less at risk but no more in control than others. *British Journal of Social Psychology*, 33(4), 369-386.
- Heine, S. J. i Lehman, D. R. (1995a). Cultural variation in unrealistic optimism: Does the West feel more vulnerable than the East?. *Journal of personality and social psychology*, 68(4), 595-607.
- Helweg-Larsen, M. i Shepperd, J. A. (2001). Do moderators of the optimistic bias affect personal or target risk estimates? A review of the literature. *Personality and Social Psychology Review*, 5(1), 74-95.
- Hevey, D., McGee, H. M., i Horgan, J. H. (2014). Comparative optimism among patients with coronary heart disease (CHD) is associated with fewer adverse clinical events 12 months later. *Journal of behavioral medicine*, 37(2), 300-307.
- Hoorens, V. (1995). Self-favoring biases, self-presentation, and the self-other asymmetry in social comparison. *Journal of Personality*, 63(4), 793-817.
- Hoorens, V. (1996). Self-favoring biases for positive and negative characteristics: Independent phenomena?. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 15(1), 53-67.
- Jahoda, M. (1958). *Current concepts of positive mental health*. New York: Basic Books.
- Krueger, J. (1998). Enhancement bias in descriptions of self and others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(5), 505-516.

- Langer, E. J. (1975). The illusion of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311–328.
- Langer, E. J. i Roth, J. (1975). Heads I win, tails it's chance: The illusion of control as a function of the sequence of outcomes in a purely chance task. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(6), 951–955.
- Larwood, L. i Whittaker, W. (1977). Managerial myopia: Self-serving biases in organizational planning. *Journal of Applied Psychology*, 62(2), 194–198.
- Lerner, J. S. i Keltner, D. (2001). Fear, anger, and risk. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 146.
- Lewinsohn, P. M., Mischel, W., Chaplin, W., i Barton, R. (1980). Social competence and depression: The role of illusory self-perceptions. *Journal of Abnormal Psychology*, 89(2), 203–212.
- Lovell, D. (producent) i Zeffirelli, F. (režiser). (1979). *The Champ* [Film]. USA: Metro-Goldwyn-Mayer.
- Marks, R. W. (1951). The effect of probability, desirability, and “privilege” on the stated expectations of children. *Journal of personality*, 19(3), 332-351.
- Mayer, J. D. (n.d.). Learn more about how to score the Brief Mood Introspection Scale (BMIS). Preuzeto: 07. 10. 2017, sa: <https://mypages.unh.edu/jdmayer/learn-more-about-how-score-brief-mood-introspection-scale>.
- Middleton, W., Harris, P., i Surman, M. (1996). Give ‘em enough rope: Perception of health and safety risks in bungee jumpers. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 15(1), 68-79.
- Miller, P. J., Niehuis, S., i Huston, T. L. (2006). Positive illusions in marital relationships: A 13-year longitudinal study. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(12), 1579-1594.

- Noble, R. N., Heath, N. L., i Toste, J. R. (2011). Positive illusions in adolescents: The relationship between academic self-enhancement and depressive symptomatology. *Child Psychiatry i Human Development*, 42(6), 650-665.
- Pahl, S., Harris, P. R., Todd, H. A., i Rutter, D. R. (2005). Comparative optimism for environmental risks. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 1-11.
- Peeters, G., Czapinski, J., i Hoorens, V. (2001). Comparative optimism, pessimism and realism with respect to adverse events and their relationship with will to live. *Revue internationale de psychologie sociale*, 14, 143-161.
- Perloff, L. S. i Fetzer, B. K. (1986). Self-other judgments and perceived vulnerability of victimization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 502-510.
- Pomerantz, B. L. (1995). Positive illusions: An examination of the unrealistically positive views individuals hold of themselves and their spouses as an explanation for the marital conventionalization bias. *University of Miami*
- Pronin, E., Lin, D. Y., i Ross, L. (2002). The bias blind spot: Perceptions of bias in self versus others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(3), 369-381.
- Pruitt, D. G. i Hoge, R. D. (1965). Strength of the relationship between the value of an event and its subjective probability as a function of method of measurement. *Journal of Experimental Psychology*, 69(5), 483-489.
- Pyszczynski, T., Holt, K., i Greenberg, J. (1987). Depression, self-focused attention, and expectancies for positive and negative future life events for self and others. *Journal of personality and social psychology*, 52(5), 994-1001.
- Robertson, L. S. (1977). Car crashes: Perceived vulnerability and willingness to pay for crash protection. *Journal of Community Health*, 3(2), 136-141.
- Rose, J. P., Endo, Y., Windschitl, P. D., i Suls, J. (2008). Cultural differences in unrealistic optimism and pessimism: The role of egocentrism and direct versus indirect comparison measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(9), 1236-1248.

- Rutter, D. R., Quine, L., i Albery, I. P. (1998). Perceptions of risk in motorcyclists: Unrealistic optimism, relative realism and predictions of behaviour. *British Journal of Psychology*, 89(4), 681-696.
- Salovey, P. i Birnbaum, D. (1989). Influence of mood on health-relevant cognitions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 539-551.
- Sanderson, W. C., Rapee, R. M., i Barlow, D. H. (1989). The influence of an illusion of control on panic attacks induced via inhalation of 5.5% carbon dioxide-enriched air. *Archives of General Psychiatry*, 46(2), 157-162.
- Segerstrom, S. C., Taylor, S. E., Kemeny, M. E., i Fahey, J. L. (1998). Optimism is associated with mood, coping, and immune change in response to stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1646-1655.
- Sharot, T., Guitart-Masip, M., Korn, C. W., Chowdhury, R., i Dolan, R. J. (2012). How dopamine enhances an optimism bias in humans. *Current Biology*, 22(16), 1477-1481.
- Sherman, S. J. (1980). On the self-erasing nature of errors of prediction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(2), 211-221.
- Svenson, O. (1981). Are we all less risky and more skillful than our fellow drivers?. *Acta Psychologica*, 47, 143-148.
- Taylor, S. E. i Brown, J. D. (1988). Illusion and Well-Being: A Social Psychological Perspective on Mental Health. *Psychological Bulletin*, 103(2), 193-210.
- Taylor, S. E. i Brown, J. D. (1994). Positive illusions and well-being revisited: separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*, 116(1), 21-27.
- Taylor, S. E., Kemeny, M. E., Aspinwall, L. G., Schneider, S. G., Rodriguez, R., i Herbert, M. (1992). Optimism, coping, psychological distress, and high-risk sexual behavior among men at risk for acquired immunodeficiency syndrome (AIDS). *Journal of personality and social psychology*, 63(3), 460-473.

- Taylor, S. E., Kemeny, M. E., Reed, G. M., Bower, J. E., i Gruenewald, T. L. (2000). Psychological Resources, Positive Illusions, and Health. *American Psychologist*, 55(1), 99-109.
- Taylor, S. E., Lerner, J. S., Sherman, D. K., Sage, R. M., i McDowell, N. K. (2003). Are self-enhancing cognitions associated with healthy or unhealthy biological profiles?. *Journal of personality and social psychology*, 85(4), 605-615.
- Wegener, D. T. i Petty, R. E. (1998). The naive scientist revisited: Naive theories and social judgment. *Social Cognition*, 16(1), 1-7.
- Weinstein, N. D. (1980). Unrealistic optimism about future life events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 806-820.
- Weinstein, N. D., Klotz, M. L., i Sandman, P. M. (1988). Optimistic Biases in Public Perceptions of the Risk from Radon. *American Journal of Public Health*, 78(7), 796-800.
- Wenger, A. i Fowers, B. J. (2008). Positive illusions in parenting: Every child is above average. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(3), 611-634.
- Westermann, R., Spies, K., Stahl, G., i Hesse, F. W. (1996). Relative effectiveness and validity of mood induction procedures: a metaanalysis. *European Journal of Social Psychology*, 26, 557-580.
- Whalen, C. K., Henker, B., O'Neil, R., Hollingshead, J., Holman, A., i Moore, B. (1994). Optimism in children's judgments of health and environmental risks. *Health Psychology*, 13(4), 319-325.
- Williams, E. F. i Gilovich, T. (2008). Do people really believe they are above average?. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(4), 1121-1128.

Indeks autora

- Abele, A., 17
Abramson, L. Y., 1
Absetz, P., 10
Ahrens, A. H., 12, 16
Alaphilippe, D., 7
Albery, I. P., 10
Alicke, M. D., 3
Alloy, L. B., 1, 8, 12, 16
Aro, A. R., 10
Aspinwall, L. G., 11
Ayton, P., 11
Bailly, N., 7
Barelds, D. P., 4
Barlow, D. H., 8
Barton, R., 3
Baumeister, R. F., 7
Beadle, G. F., 13
Birnbaum, D., 17
Block, J., 14, 15, 16
Bower, J. E., 13
Brockmeier, B., 17
Brown, J. D., 2, 3, 6, 7, 13, 14, 15, 16
Brunhart, S. M., 11
Campbell, J. D., 3
Cantril, H., 9
Catina, P., 7
Chaplin, W., 3
Chowdhury, R., 12
Clements, C. M., 8
Colvin, C. R., 14, 15, 16
Czapinski, J., 13
Darvill, T. J., 25
Desrichard, O., 17
Dhami, M. K., 11
Dijkstra, P., 4
Dolan, R. J., 12
Drače, S., 17
Drake, R. A., 17
Dufner, M., 7
Endo, Y., 4, 12
Fahey, J. L., 16
Fetzer, B. K., 6, 9, 18, 25
Fiske, S. T., 1
Fışiloğlu, H., 4
Fosnes, O., 7
Fowers, B. J., 4
Gana, K., 7
Gaschke, Y. N., 19
Gavița, O., 8
Gerrards-Hesse, A., 19
Gilovich, T., 3
Gold, R. S., 24
Greenberg, J., 16
Greenwald, A. G., 1
Gruenewald, T. L., 13
Guitart-Masip, M., 12
Harris, P., 11, 18, 25
Harris, P. R., 10
Heath, N. L., 6
Heider, F., 1
Heine, S. J., 4, 12
Helweg-Larsen, M., 25
Hermer, P., 17
Hesse, F. W., 19
Hevey, D., 14
Hoge, R. D., 9
Holt, K., 16
Hoorens, V., 13, 17, 25
Horgan, J. H., 14
Huston, T. L., 4
Jahoda, M., 1
Johnson, R. C., 25
Keltner, D., 27
Kemeny, M. E., 13, 16
Klotz, M. L., 10
Knjaz, D., 7
Korn, C. W., 12
Koudenburg, N., 4
Krueger, J., 4
Langer, E. J., 5
Larwood, L., 3
Lehman, D. R., 4, 12
Lerner, J. S., 7, 27
Lewinsohn, P. M., 3, 5
Lin, D. Y., 5
Loewenstein, G., 11
Lovell, D., 19
Mandel, D. R., 11
Marks, R. W., 11
Martyn, K., 24

Indeks autora

Mayer, J. D., 19
McDowell, N. K., 7
McGee, H. M., 14
Middleton, W., 11, 18, 25
Miller, P. J., 4, 7
Mischel, W., 3
Niehuis, S., 4
Noble, R. N., 6
Pahl, S., 10
Peeters, G., 13, 15
Perloff, L. S., 6, 9, 18, 25
Petty, R. E., 1
Pomerantz, B. L., 4
Procacci, E. K., 4
Pronin, E., 5
Pruitt, D. G., 9
Pyszczynski, T., 16
Quine, L., 10
Rapee, R. M., 8
Reed, G. M., 13
Rehnberg, G., 10
Robertson, L. S., 6
Rose, J. P., 12
Ross, L., 5
Roth, J., 5
Rutter, D. R., 10
Sage, R. M., 7
Salovey, P., 17
Sanderson, W. C., 8
Sandman, P. M., 10
Segerstrom, S. C., 16
Sharot, T., 12
Shepperd, J. A., 17, 25
Sherman, D. K., 7
Sherman, S. J., 9, 10
Spies, K., 19
Stahl, G., 19
Suls, J., 12
Surman, M., 11
Sutton, S. R., 10
Svenson, O., 3
Swalgin, K., 7
Swami, V., 4
Taylor, S. E., 1, 2, 6, 7, 13, 14, 15, 16
Todd, H. A., 10
Toste, J. R., 6
Ulrich, G., 17
Wegener, D. T., 1
Weinstein, N. D., 5, 6, 9, 10, 20, 25, 26
Wenger, A., 4
Westermann, R., 19
Whalen, C. K., 11
Whittaker, W., 3
Williams, E. F., 3
Windschitl, P. D., 12
Zeffirelli, F., 19

PRILOG

Prilog sadrži materijale korištene u eksperimentu:

1. Upitnik o karakteristikama filma (*korišten za potkrepljenje cover priče*)
2. Upitnik raspoloženja (prevedena verzija): *The Brief Mood Introspection Scale*, BMIS (Mayer i Gaschke, 1988)
3. Upitnik komparativnog optimizma (*kontrolna grupa*)
4. Upitnik komparativnog optimizma (*eksperimentalna grupa*)

Prilog 1

U nastavku se od Vas očekuje da odgovorite na nekoliko pitanja u vezi s filmom koji ste upravo pogledali.

Odgovore ćete davati na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (apsolutno se slažem).

1. Film je dobro tehnički realizovan.

1 2 3 4 5

2. Dopada mi se gluma u filmu.

1 2 3 4 5

3. Kvalitet zvuka je na zadovoljavajućem nivou.

1 2 3 4 5

4. Izgovoreni tekst je razumljiv.

1 2 3 4 5

5. Na osnovu pogledane scene mogu pretpostaviti o čemu se radi u filmu.

1 2 3 4 5

6. Rado bih pogledao/la cijeli film.

1 2 3 4 5

Koju vrstu filmova najčešće gledate?

Hvala Vam na saradnji.

Prilog 2

U donjem upitniku navedene su riječi koje koristimo svakodnevno kako bismo opisali svoje osjećaje.

Za svaku riječ označite kvadratić s odgovorom koji najbolje opisuje

kako se VI osjećate u ovom trenutku.

AKO STE PAŽLJIVO PROČITALI UPUTU, ODGOVORITE KAKO SE TRENUTNO OSJEĆATE.

1. Živahno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
2. Sretno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
3. Tužno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
4. Umorno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
5. Brižno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
6. Zadovoljno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
7. Sumorno (melanholično)	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
8. Napeto	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
9. Pospano	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
10. Mrzovoljno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
11. Energično	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
12. Nervozno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
13. Smireno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
14. Pun/a ljubavi	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
15. Svega mi je dosta	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐
16. Aktivno	Uopće ne ☐	Malo ☐	Prilično ☐	U potpunosti ☐

Prilog 3

U ovom upitniku Vaš zadatak je da naznačite kolika je vjerovatnoća da doživite svaki od dolje navedenih događaja, u odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu.

Procjene ćete vršiti koristeći skalu od **-3** (mnogo manja vjerovatnoća da se meni to desi) do **3** (mnogo veća vjerovatnoća da se meni to desi). Dakle, ako Vaša procjena teži ka -3, to znači da smatrate da postoji manja vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj nego druga osoba. Ako Vaša procjena teži ka 3, to znači da smatrate da postoji veća vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj nego druga osoba. Ukoliko, pak, Vaša procjena teži ka 0, to znači da smatrate da postoji podjednaka vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj kao i druga osoba.

U nastavku je prikazana skala koju ćete koristiti:

-3	-2	-1	0	1	2	3
<i>Mnogo manja vjerovatnoća</i>		<i>Podjednaka vjerovatnoća</i>			<i>Mnogo veća vjerovatnoća</i>	

- 1) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete stupiti u brak sa bogatom (dobrostojećom) osobom?

-3	-2	-1	0	1	2	3
----	----	----	---	---	---	---

- 2) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da pronađete starog prijatelja s kojim ste izgubili kontakt?

-3	-2	-1	0	1	2	3
----	----	----	---	---	---	---

- 3) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da nećete biti hospitalizirani u periodu od 5 godina?

-3	-2	-1	0	1	2	3
----	----	----	---	---	---	---

- 4) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete zarađivati više od 2500 KM mjesečno?

-3	-2	-1	0	1	2	3
----	----	----	---	---	---	---

- 5) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da će protiv Vas biti pokrenut sudski postupak?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 6) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da će Vam neko ukrasti automobil?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 7) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete imati intelektualno nadareno dijete?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 8) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete doživjeti srčani udar prije 50-te godine života?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 9) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete oboljeti od raka?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 10) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete biti povrijeđeni u saobraćajnoj nesreći?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 11) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete ostvariti san iz djetinjstva?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 12) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete zadržati istu kilažu tokom 10 godina?
- 3 -2 -1 0 1 2 3
- 13) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete biti opljačkani na ulici?
- 3 -2 -1 0 1 2 3

14) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete pokušati samoubistvo?

-3 -2 -1 0 1 2 3

15) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete živjeti duže od 80 godina?

-3 -2 -1 0 1 2 3

16) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete razviti ovisnost o alkoholu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

17) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete biti otpušteni?

-3 -2 -1 0 1 2 3

18) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da će Vam bračni drug oboljeti od Alzheimerove bolesti i izgubiti sjećanje na zajednički život?

-3 -2 -1 0 1 2 3

19) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da nećete moći imati djecu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

20) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete steći nove prijatelje?

-3 -2 -1 0 1 2 3

21) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete imati priliku da putujete po svijetu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

22) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da nađete jako dobar posao odmah nakon završenog fakulteta?

-3 -2 -1 0 1 2 3

23) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete morati raditi posao koji Vam se ne dopada?

-3 -2 -1 0 1 2 3

24) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete se razvesti prije sedme godišnjice braka?

-3 -2 -1 0 1 2 3

25) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete ostati sami u starosti?

-3 -2 -1 0 1 2 3

26) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da diplomirate među 30% najboljih studenata u svojoj generaciji?

-3 -2 -1 0 1 2 3

27) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete se zaraziti seksualno prenosivom bolešću?

-3 -2 -1 0 1 2 3

28) U odnosu na Vašeg najboljeg prijatelja ili prijateljicu, kolika je vjerovatnoća da ćete imati vlastitu kuću/stan?

-3 -2 -1 0 1 2 3

Prilog 4

U ovom upitniku Vaš zadatak je da naznačite kolika je vjerovatnoća da doživite svaki od dolje navedenih događaja, u odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi.

Procjene ćete vršiti koristeći skalu od **-3** (mnogo manja vjerovatnoća da se meni to desi) do **3** (mnogo veća vjerovatnoća da se meni to desi). Dakle, ako Vaša procjena teži ka -3, to znači da smatrate da postoji manja vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj nego druga osoba. Ako Vaša procjena teži ka 3, to znači da smatrate da postoji veća vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj nego druga osoba. Ukoliko, pak, Vaša procjena teži ka 0, to znači da smatrate da postoji podjednaka vjerovatnoća da Vi doživite određeni događaj kao i druga osoba.

U nastavku je prikazana skala koju ćete koristiti:

-3	-2	-1	0	1	2	3
<i>Mnogo manja vjerovatnoća</i>		<i>Podjednaka vjerovatnoća</i>			<i>Mnogo veća vjerovatnoća</i>	

- 1) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete stupiti u brak sa bogatom (dobrostojećom) osobom?

-3 -2 -1 0 1 2 3

- 2) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da pronađete starog prijatelja s kojim ste izgubili kontakt?

-3 -2 -1 0 1 2 3

- 3) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da nećete biti hospitalizirani u periodu od 5 godina?

-3 -2 -1 0 1 2 3

- 4) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete zarađivati više od 2500 KM mjesečno?

-3 -2 -1 0 1 2 3

5) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da će protiv Vas biti pokrenut sudski postupak?

-3 -2 -1 0 1 2 3

6) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da će Vam neko ukrasti automobil?

-3 -2 -1 0 1 2 3

7) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete imati intelektualno nadareno dijete?

-3 -2 -1 0 1 2 3

8) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete doživjeti srčani udar prije 50-te godine života?

-3 -2 -1 0 1 2 3

9) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete oboljeti od raka?

-3 -2 -1 0 1 2 3

10) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete biti povrijeđeni u saobraćajnoj nesreći?

-3 -2 -1 0 1 2 3

11) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete ostvariti san iz djetinjstva?

-3 -2 -1 0 1 2 3

12) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete zadržati istu kilažu tokom 10 godina?

-3 -2 -1 0 1 2 3

13) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete biti opljačkani na ulici?

-3 -2 -1 0 1 2 3

14) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete pokušati samoubistvo?

-3 -2 -1 0 1 2 3

15) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete živjeti duže od 80 godina?

-3 -2 -1 0 1 2 3

16) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete razviti ovisnost o alkoholu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

17) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete biti otpušteni?

-3 -2 -1 0 1 2 3

18) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da će Vam bračni drug oboljeti od Alzheimerove bolesti i izgubiti sjećanje na zajednički život?

-3 -2 -1 0 1 2 3

19) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da nećete moći imati djecu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

20) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete steći nove prijatelje?

-3 -2 -1 0 1 2 3

21) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete imati priliku da putujete po svijetu?

-3 -2 -1 0 1 2 3

22) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da nađete jako dobar posao odmah nakon završenog fakulteta?

-3 -2 -1 0 1 2 3

23) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete morati raditi posao koji Vam se ne dopada?

-3 -2 -1 0 1 2 3

24) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete se razvesti prije sedme godišnjice braka?

-3 -2 -1 0 1 2 3

25) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete ostati sami u starosti?

-3 -2 -1 0 1 2 3

26) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da diplomirate među 30% najboljih studenata u svojoj generaciji?

-3 -2 -1 0 1 2 3

27) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete se zaraziti seksualno prenosivom bolešću?

-3 -2 -1 0 1 2 3

28) U odnosu na prosječnog studenta Filozofskog fakulteta istog spola i iste dobi, kolika je vjerovatnoća da ćete imati vlastitu kuću/stan?

-3 -2 -1 0 1 2 3